

ІНФОРМАЦІЙНА ПОЛІТИКА ПРЕЗИДЕНТІВ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ І РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА ЩОДО УКРАЇНИ

Oksana Kukuruz Information Policy of Presidents of the Russian Federation and the Republic of Poland concerning Ukraine.

In 2013, Ukraine's geopolitical choice was in the centre of attention of the whole world, began to take a significant part of the information space. For the authorities of the neighbouring states, it is important to know what is happening in Ukraine and, if possible, influence on situation. After the Revolution of Dignity, the annexation of the Crimea by the Russian Federation and the initiation armed conflict in the Donetsk and Luhansk regions, Ukrainian society must understand the political stance of Russia towards Ukraine. Also no less important is the position of the Republic of Poland regarding Ukraine, since it was this state until recently was considered the main advocate of Ukraine in the European Union.

Information component of the foreign policy of the states in the XXI century has a decisive influence on the formation of public opinion, the position of international institutions, international relations, the image of society and the state in the world. The purpose of this article is to find out the goals of the information policy of the presidents of Russia and Poland concerning Ukraine in the period 2014–2017. The article shows: the essence of the concept of «information policy»; the existing characteristics of the information policy of Russia and Poland concerning Ukraine; the positions of the presidents of Russia and Poland concerning Ukraine, which were published on their official sites; similarities and differences in the positions of the Russian and Polish presidents toward to Ukraine.

Having analyzed the public statements of the presidents of Russia and Poland concerning Ukraine in 2014–2017, the author finds some similarities and differences. For example, the Russian president, as a rule, tell about Ukraine and Russia's role in issues related to Ukraine, while Polish presidents usually speak about Poland and Ukraine, focusing on Polish-Ukrainian relations. The Russian authorities, in the person of its president, divide Ukraine into power and people (the power is bad, the people need help). For the Polish authorities, at least until recently, in the official speeches of the presidents it was about Ukraine as a single whole (the people and the power that this people elected). In addition to the geopolitical interest of Russia and Poland to Ukraine, Russian authorities often tell about their economic interests in Ukraine; Poland authorities – about security issues (the dependence of the security of Poland and Europe as a whole on the situation in Ukraine). Russian authorities call the Ukrainian nationalists guilty of worsening Russian-Ukrainian relations. The Polish authorities also lately actualized the discussion of the activities of Ukrainian nationalists in the first half of the twentieth century. This issue has recently been the basis of modern Polish-Ukrainian relations.

The comparison of the theoretical definitions of the concept of «information policy», which was presented at the beginning of the report and the practical aspects elucidated in the process of analyzing the public statements of the presidents of the two states in 2014–2017, gives possibility to formulate another conclusion. The information policy of the Polish president is more in line with the definition – the promulgation of the official position of the president of the state, informing the society of the goals and plans of activity, and attempts to obtain public support. Instead, the information policy of the Russian president, or rather the information geopolitics, is more oriented towards the use of technologies of information and psychological influence on the individual and mass consciousness in order to form the necessary public opinion, behaviours that will meet the goals defined by the authorities.

Key words: information policy, state information policy, information geopolitics, information policy of the Russian president, information policy of the Polish president.

У 2013 році геополітичний вибір України опинився в центрі уваги всього світу, став займати значну частину інформаційного простору. Для органів влади найближчих сусідніх держав важливо було знати, що відбувається в Україні і, по можливості, впливати на ситуацію. Після Революції гідності, анексії Російською Федерацією (далі Росія) Криму і розв'язання збройного конфлікту на території Луганської і Донецької областей українському суспільству необхідно розуміти, якою ж є політична позиція Росії щодо України. Також не менш важливою є позиція Республіки Польща (далі Польща) щодо України, оскільки саме ця держава до недавнього часу вважалася основним адвокатом України в Європейському Союзі.

Інформаційна складова зовнішньої політики держав у XXI столітті має визначальний вплив на формування громадської думки, позиції міжнародних установ, міжнародні відносини, імідж даного суспільства і держави у світі. Інформаційна політика органів влади є об'єктом досліджень сучасних вчених, зокрема колективів авторів Національної академії державного управління при Президентові України, Національного інституту стратегічних досліджень (Україна), Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, Російської академії державної служби при Президентові Російської Федерації, Московського державного університету імені М. В. Ломоносова, експертів Українського центру економічних та політичних досліджень імені О. Разумкова, Фонду імені Казимира Пуласького (Польща), Фонду імені Стефана Баторія (Польща), Громадської організації «Платформа успішного партнерства» (Україна).

Джерельною базою даного дослідження є праці, що розкривають теоретико-прикладні аспекти інформаційної політики органів влади, а також висвітлюють інформаційну політику Росії і Польщі щодо України. Це, зокрема, монографії: А. Манойла «Державна інформаційна політика в особливих умовах» (2003); Б. Добек-Островської, Р. Вишньовського «Теорія публічного і політичного спілкування» (2007); «Інформаційна складова державної політики та управління» (за ред. Н. Грицяк, 2015); «Політика безпеки. Польща. Україна» (за ред. Т. Горбовського, П. Косєвського, 2015); «Світова гібридна війна: український фронт» (за заг. ред. В. Горбуліна, 2017); аналітична доповідь «Режим Путіна перед викликами часу» (за заг. ред. М. Розумного, 2017); публікації: В. Попова «Державна інформаційна політика: стан і проблеми формування» (2012); М. Кармазіної «Громадянські ідентичності в Україні в контексті зовнішньополітичних впливів» (2014); М. Шчегельняка «Інформаційна політика центральних установ у Польщі на прикладі використання інтернет-каналів передачі інформації» (2016); М. Лелонека «Основні помилки польської закордонної політики щодо України» (2016); А. Ліхтіна, А. Ковальова «Теоретичні аспекти поняття «інформаційна політика і особливості її реалізації в сучасній російській суспільно-політичній реальності» (2017); І. Валюшко «Російський вплив на сучасні відносини України та Польщі» (2017).

У зазначених працях проаналізовано різноманітні аспекти інформаційної політики Росії і Польщі щодо України. Водночас публічним виступам суб'єктів, які власне уособлюють зовнішню політику, не приділено достатньої уваги. Відповідно, метою цієї статті є з'ясування цілей інформаційної політики президентів Росії і Польщі щодо України у період 2014-2017 рр. Для досягнення цієї мети необхідно вирішити наступні завдання: розкрити сутність поняття «інформаційна політика»; з'ясувати наявні характеристики інформаційної політики Росії і Польщі щодо України; проаналізувати позиції президентів Росії і Польщі щодо України, які були оприлюднені на їх офіційних сайтах; виявити схожості й відмінності у позиціях російського і польських президентів щодо України.

Насамперед з'ясуємо поняття «інформаційна політика». Російський науковець В. Попов інформаційну політику визначає як «здатність і можливість суб'єктів політики справляти вплив на свідомість, психіку людей, їх поведінку і діяльність в інтересах держави і громадянського суспільства з допомогою інформації» [1, с. 20]. Російський дослідник А. Манойло вважає, що «державна інформаційна політика (ДІП) як діяльність федеральних органів державної влади з досягнення національних інтересів Російської Федерації в інформаційно-психологічній сфері реалізує свої функції державного управління системою соціально-політичних відносин суспільства через встановлені російським законодавством заходи, процедури і технології інформаційно-психологічного впливу на індивідуальну і масову свідомість громадян, окремих соціальних груп, соціальних систем і всього суспільства в цілому» [2, с. 134].

Російський науковець В. Містюков вважає, що інформаційна політика сучасної Росії – це «цілеспрямована діяльність владних структур зі створення, зберігання і розповсюдження директивної та іншої інформації в цілях стійкого розвитку соціуму» [3, с. 10-11]. Російські науковці А. Ліхтін і А. Ковальов інформаційну політику вважають особливим видом політичної реальності, який існує в інформаційному просторі як частині соціального простору. На їх погляд, «інформаційна політика Росії в епоху протистояння цивілізацій – це діяльність з виробництва, розповсюдження й інтерпретації інформації, результатом якої повинен стати синтез інтересів державного апарату і громадянського суспільства, який є запорукою всеохоплюючої безпеки країни» [4, с. 34-35]. Основою будь-якої інформаційної політики науковці називають масову комунікацію, а важливою рисою останньої – соціальну значимість інформації. Також А. Ліхтін і А. Ковальов звертають увагу на те, що засоби масової інформації можуть виконувати як функцію захисту для мільйонів людей, так і функцію знищення. Все, на їх переконання, залежить від змістовного аспекту державної інформаційної політики, рівня політичної культури державних структур і громадянського суспільства.

У польській науковій літературі, на відміну від російської, рідко можна зустріти термін «державна інформаційна політика». Польські науковці мало уваги приділяють інформаційній політиці органів центральної влади, водночас щодо органів місцевого самоврядування існує багато публікацій. На основі останніх можна зрозуміти сутність і розуміння цього явища в Польщі. Польський науковець Д. Флешер, зібравши основні визначення інформаційної політики місцевого самоврядування, зазначає, що її ототожнюють зі «свідомою, плановою і систематичною діяльністю влади самоврядування, яка включає: комунікацію з оточенням з метою отримання активної суспільної підтримки для реалізації стратегічних цілей розвитку та створення позитивного іміджу міста (гміни, повіту); реалізацію права громадян на доступ до інформації, сприяння ефективній суспільній системі комунікації в територіальній одиниці, створення порозуміння між громадою і її владою та популяризація територіальної одиниці назовні» [5, с. 189]. На переконання польського науковця П. Шосток, «інформаційна політика виконує службову роль відносно всіх інших політик» [6, с. 105]. Польський науковець М. Шчегельняк, досліджуючи інформаційну політику центральних установ, вважає, що

інформаційна політика – це «вся комунікаційна діяльність, що супроводжує реалізацію певної публічної політики», а у вузькому значенні – це «надання інформації про проведену діяльність, головним чином зі сфери реалізованої публічної політики» [7, с. 70]. Польські науковці Б. Добек-Островська і Р. Вишньовські рекомендують використовувати термін «комунікативна політика», який є ширшим за змістом від інформаційної політики. На їх думку, комунікативна політика – це «сукупність комунікативних дій, здійснюваних свідомо і планово публічними установами, відповідно до політики цих установ» [8, с. 49]. Важливою відмінністю комунікативної політики від інформаційної вважається її спрямованість на діалог, тобто влада не лише повинна інформувати громадян, а й очікувати на інформацію від них.

Важливим для дослідження зовнішньої політики є поняття «інформаційна геополітика». Останню вважають одним із «сучасних визначень геополітики, що розкриває її як галузь знання, що вивчає закономірності взаємодії політики із системою неполітичних факторів, що формують географічне середовище (характер розташування, рельєф, клімат, ландшафт, корисні копалини, економіка, екологія, демографія, соціальна стратифікація, військова міць)». Метою інформаційної геополітики вважається «досягнення, підтримка, зміцнення й розширення влади (впливу) у цих координатах (просторах)». Вона досягається «переважно шляхом вирішення завдань ослаблення («усунення») із простору конкурентної боротьби конкуруючих співтовариств і завоювання, утримання й розширення контролю над життєво важливими ресурсами, інтегрованими або таких, що цілком перебувають в інформаційному просторі» [9, с. 310].

Український науковець М. Кармазіна доводить, що «громадянська ідентичність українців упродовж усіх років незалежності перебувала і перебуває під постійним і потужним впливом сусідніх держав, з якими межує Україна, і, зокрема, Росії, Угорщини, Румунії, Польщі, що зумовлюється, з-поміж іншого, боротьбою за ресурси (територіальні, людські та ін.), яка розгортається у сучасному світі». Науковець звертає увагу на різницю між позиціями згаданих країн щодо України: «показово, що якщо відкрито насильницьке громадянство щодо українців культивувала (у попередні роки) лише Росія, то інші країни-сусідки (Угорщина, Румунія, Польща) вдавалися, найперше, до ненасильницьких форм «переформатування» громадянської ідентичності українців» [10, с. 274, 281].

Росія, на думку авторського колективу Національної академії державного управління при Президентові України, «реалізує якісно нову стратегію конфлікту у вигляді «гібридної війни». Ключовим елементом війни є боротьба за оволодіння свідомістю громадян самої РФ, України, країн ЄС та багатьох інших країн з метою формування потрібного Кремлю образу подій, що виправдовує порушення державного суверенітету України, анексію Криму і агресію на Сході України» [9, с. 216]. Більшість українських експертів асоціюють Росію з державою, яка здійснює «гібридну» агресію, спрямовану не лише на Україну, але й на інші країни Європи [11, с. 39].

Фахівці Національного інституту стратегічних досліджень серед цілей російської геополітичної доктрини називають: «... зниження геополітичної ролі України, недопущення її формування як незалежного регіонального лідера з подальшим зниженням її статусу до країни третього світу, повністю залежної від Москви; здійснення на прикладі України примусової та показової реінтеграції пострадянського простору під жорстким патронатом Росії та на основі її уявлень про цивілізаційні цінності, а в разі неможливості реалізувати такий план – максимальна руйнація її територіальної цілісності та спроможності як держави; примушення Києва (а на його прикладі – й інших країн) будь-якими методами до узгодження своєї внутрішньої та зовнішньої політики з інтересами Росії; компрометація політики України, спрямованої на здобуття реальної і повної незалежності від Російської Федерації; унеможливлення для України реалізації проекту європейської та євроатлантичної інтеграції шляхом створення перешкод у здійсненні курсу щодо асоціації з Євросоюзом та поглиблення співпраці з НАТО» [12, с. 196-197].

Польща, і особливо українсько-польські відносини, входять у поле зору імперських інтересів російської влади. На думку І. Валюшко, «головними напрямками деструктивного російського впливу на українсько-польському театрі є: формування перешкод євроатлантичній інтеграції України; сприяння внутрішньополітичній нестабільності в обох країнах; приховане лобювання проекту Міжмор'я, бо Росії вигідне посилення Польщі та послаблення ЄС; дискредитація України як потенційного партнера в регіональних об'єднаннях, бо українсько-польський союз в його рамках невігідний Кремлю; погіршення двосторонніх відносин України з Польщею та іншими державами регіону» [13, с. 83-84].

Більшість вказаних українськими науковцями і експертами геополітичних цілей Росії і Польщі щодо України не зафіксовані в офіційних документах, вони випливають з діяльності влади цих держав. Їх можна визначити, ідентифікувати в результаті аналізу публічних виступів суб'єктів, які формують державну політику в цій сфері, а також супроводжуючу її інформаційну політику.

Відповідно до Конституції Російської Федерації основні напрями зовнішньої політики держави визначає Президент Російської Федерації (ст. 80). Відповідно до Доктрини інформаційної безпеки Російської Федерації, затвердженої Указом Президента Російської Федерації № 646 від 05.12.2016 р., одним із національних інтересів у інформаційній сфері є «доведення до російської і міжнародної громадськості достовірної інформації про державну політику Російської Федерації та її офіційної позиції щодо соціально значущих подій в країні і світі...» [14].

Одним із способів інформування громадськості про позицію влади Росії щодо питань внутрішньої і зовнішньої політики є щорічна телепередача «Пряма лінія з Володимиром Путіним». Під час цих передач президент, а раніше прем'єр-міністр Російської Федерації, В. Путін відповідає на запитання населення. З п'ятнадцяти телепередач, які відбулися з 2001 року, проаналізовано чотири останніх, які знаходяться в часових межах цього дослідження – 12–15 телепередачі (2014-2017 рр.). У кожній телепередачі певний час було приділено Україні. Умовно у висловлюваннях В. Путіна щодо України можна виокремити дві складові: 1) оцінка російським президентом політичних процесів і соціально-економічної ситуації в Україні; 2) роль Росії в цих процесах.

Дванадцята телепередача відбулася 17 квітня 2014 року [15]. На цей момент вже відбулася анексія Росією Криму, розпочався російсько-український конфлікт на Сході України, українською владою оголошено про Антитерористичну операцію (АТО). Питання, пов'язані з Україною, зайняли значну частину ефіру.

Перша складова. В. Путін виправдовував діяльність бывшего Президента України В. Януковича. Він наголосив, що В. Янукович не відмовлявся підписувати угоду про асоціацію з Європейським Союзом, а лише сказав, що він на таких умовах не може підписати, тому що це буде різко погіршувати соціально-економічне становище України і громадян країни. Протест українців проти рішень тодішньої влади, який переріс у Революцію гідності (листопад 2013 року – лютий 2014 року), В. Путін назвав заворушеннями, які «призвели в кінцевому підсумку до антиконституційного перевороту, до збройного захоплення влади». На його думку, ці події стали причиною хвилювання людей на Сході й південному сході України, бо вони «спостерігали і зростання націоналізму, і погрози на свою адресу, і бажання скасувати деякі права національних меншин, в тому числі російської меншини». Потім була «зроблена відразу спроба скасувати рішення, пов'язані з використанням рідної мови», а «на місця губернаторів, керівників регіонів з Києва прислали своїх призначенців». За версією В. Путіна, корінні мешканці цих територій почали висувати зі свого середовища лідерів, але влада посадила їх у тюрму і тому «на Сході люди самі почали озброюватися». Далі «київські володарі», за словами В. Путіна, рушили на цивільне населення танками і авіацією. За твердженням В. Путіна, в Україні «погрози щодо російськомовного населення були абсолютно конкретними і відчутними» і «саме це спонукало народ Криму, громадян, які там проживають, задуматися про своє майбутнє і звернутися до Росії за допомогою».

Друга складова. Росія в інтерпретації її Президента – це дружня, братська для України держава, яка «ніколи не планувала ніяких анексій і ніяких військових дій у Криму». Російська Федерація «не приєднувала Крим силою», а «створила тільки умови для вільного волевиявлення людей, які проживають у Криму і Севастополі» за допомогою спеціальних формувань і Збройних Сил. «А рішення про приєднання прийняли самі люди». «Немає на Сході України ніяких російських підрозділів, немає спеціальних служб, немає інструкторів. Це все місцеві громадяни» – стверджував В. Путін. Українське питання, на його думку, повинно вирішуватися політичними силами всередині країни. Йому, начебто, не важливо які механізми будуть задіяні для стабілізації ситуації (референдум, вибори), йому найголовніше, щоб були забезпечені «законні права та інтереси російських і російськомовних громадян південного сходу України». І нагадав, що «Новоросія – Харків, Луганськ, Донецьк, Херсон, Миколаїв, Одеса – не входили до складу України в царські часи, це все території, які були передані в Україну в 20-і роки радянським урядом». «Розділити, розтягти єдиний, по суті, народ є предметом міжнародної політики вже протягом століть» – наголосив В. Путін.

Тринадцята телепередача відбулася 16 квітня 2015 року [16]. На той час в Україні вже були новий президент, парламент і уряд, переобрані протягом 2014 року. Відбулися Мінські переговори щодо врегулювання російсько-українського конфлікту на Сході України.

Перша складова. В. Путін у своїх відповідях акцент робив на тому, що «київська влада» не спішить виконувати мінські домовленості. «Ми не бачимо бажання сьогоденних київських керівників відновлювати ні соціалку, ні економіку Донбасу... сьогодні ми спостерігаємо повну блокаду Донбасу. Це стосується фінансової сфери (відключена банківська система), це стосується виплат соціальної допомоги (нічого не платять)». На думку В. Путіна, «керівництво України робить багато помилок, і результати будуть негативними, але це вибір і Президента, і уряду». За його версією, бойові дії на Донбасі розпочав О. Турчинов. Потім у новообраного Президента України Петра Порошенка, на думку В. Путіна, «був шанс зробити спроби мирним способом

вирішувати питання з людьми на Донбасі, домовлятися з ними ... Ні, почали бойові дії». З його слів, люди в Україні «втомилися від злиднів, від злодійства, від хамства влади, від їх невгамовної жадоби, від корупції, від олігархів, котрі пробралися у владу». В таких ситуаціях, за спостереженнями В. Путіна, люди починають шукати виходи й інколи звертаються до тих, хто, спекулюючи на поточних труднощах, пропонує якісь прості рішення. До таких він зараховує й націоналістів. Варто відзначити, що українська влада в коментарях В. Путіна, як правило, постає в негативному образі. Наприклад, прихід до влади В. Ющенко і Ю. Тимошенко після Помаранчевої революції у 2004 році В. Путін назвав «квазіпереворотом», оскільки третій тур не був передбачений Конституцією України.

Друга складова. В. Путін, принаймні на словах, визнав, що «Україна – самостійна незалежна держава, і необхідно ставитись до цього з повагою». Він зазначив, що Росія не збирається втручатися у внутрішні справи України, не буде нав'язувати Україні той чи інший спосіб поведінки. Водночас В. Путін підкреслив, що Росія має «право висловити свою думку» і «право звернути увагу на необхідність виконання мінських домовленостей». Росія презентувалася В. Путіним як держава, яка завжди допомагала і допомагає Україні, зокрема економічно (знижки на газ, електроенергію, вугілля, надання кредитів, тепер приймає біженців і т. ін.). Таку допомогу він обґрунтовував наступним чином: «політична ситуація в тій чи іншій країні змінюється час від часу, а народ залишається – народ, як я вже казав, дуже близький нам». За його словами, він «не робить різниці між українцями і росіянами», він вважає, що це один народ і Росія «допомагає людям, перш за все, – ми допомагаємо українському народу». Він підкреслив, що Росія зацікавлена, щоб «українська економіка вийшла з кризи», і в тому, щоб «відновлювати відносини з Україною», бо це відповідає російським інтересам. В. Путін пообіцяв, що Росія зі свого боку буде робити все для нормалізації відносин з Україною, а від української влади чекає виконання всіх домовленостей у Мінську. Він заявив: «На сьогодні Росія нічого не чекає від київської влади, крім одного – ставлення до нас як до рівноцінних партнерів за всіма напрямками взаємодії. Важливою частиною для нас є, звичайно, дотримання законних прав і інтересів росіян, що проживають в Україні, і тих людей, які вважають себе росіянами, незалежно від того, що в них у паспорті написано. Людей, які вважають російську мову рідною мовою, а російську культуру рідною культурою і які відчують свій нерозривний зв'язок з Росією». Щодо прямого запитання І. Хакамади, чи є російські війська на південному сході України, В. Путін відповів, що «російських військ в Україні немає». Те, що відбувається в Україні, за твердженням В. Путіна, є результатом внутрішньої політики України.

Чотирнадцята телепередача відбулася 14 квітня 2016 року [17]. У цей час в Україні відбулася зміна уряду. Під час цього ефіру основна увага була зосереджена на внутрішніх питаннях Росії, оскільки для населення відчутними стали міжнародні санкції, а Україна згадувалася лише декілька раз.

Перша складова. У цій передачі В. Путін підкреслив, що Мінські домовленості не виконуються через «київську владу», яка не вносить змін до Конституції України, не ввела в дію Закон про особливий статус Донбасу, не прийняла закон про амністію. Зазначив, що уряд А. Яценюка із дев'яти пунктів їхнього плану діяльності виконав два, і то не повністю. Далі порівняв економічну ситуацію в обох країнах і зробив висновок, що в Росії, на тлі України, ще все добре. Наприклад, за його даними, інфляція в Росії – 12,9%, а в Україні – понад 48% і т. ін. В. Путін, критикуючи владу в Україні, водночас поінформував, що у розмові з ним Президент України зробив правильну пропозицію, яку він підтримує. З його слів, йшлося про посилення присутності ОБСЄ на південному сході України, в тому числі співробітників зі зброєю на лінії розмежування.

Друга складова. Росія, за висловлюваннями В. Путіна, – держава, яка зацікавлена, щоб Україна була стабільною, процвітаючою країною, надійним економічним партнером. На його думку, Москва виконала все, що повинна була виконати, а тепер буде спостерігати за розвитком процесів в Україні, які залежать від дій української влади.

П'ятнадцята телепередача відбулася 15 червня 2017 року [18]. На цей момент Україна отримала безвізовий режим з Європейським Союзом.

Перша складова. У цьому ефірі В. Путін приділив увагу особі В. Медведчука, який виступає «за дуже добрі відносини з Росією, якщо не за якийсь союз, то за економічну інтеграцію». В. Путін охарактеризував його як українського націоналіста, який є гарячим прихильником незалежності України, акцентував увагу, що «його система поглядів заснована на фундаментальних, якщо можна так сказати, працях – теж скажемо умовно – українських націоналістів, які писали свої праці ще в XIX столітті, потім пізніше, це Грушевський, Франко, Драгоманов. Потім вже людина нашого часу – Чорновіл». Далі наголосив, що «ці фундаменталісти незалежності України і українського націоналізму – деякі з них взагалі не бачили, до речі кажучи, Крим у складі України. ...У будь-якому випадку, всі виступали за федералізацію, розвиток свободи особистості, демократичний розвиток держави».

Далі багато уваги В. Путін приділив особі Президента України П. Порошенка. Він прокоментував його виступ на урочистій церемонії з нагоди отримання Україною безвізового режиму з країнами ЄС. Зокрема, детально зупинився на кожному слові вірша М. Лермонтова «Прощай, немытая Россия», рядки з якого П. Порошенко навів для підкреслення остаточного розриву української держави з російською імперією. В. Путін у відповідь звернув увагу, що М. Лермонтов нікуди не виїжджав, а переїжджав з однієї частини Російської імперії в іншу. На його думку, це може свідчити, що П. Порошенко теж нікуди не збирається (*йшлося про Європейський Союз*), а з огляду на націоналістичні сили в Україні й обіцянки виборцям, в такій завульованій формі каже: «хлопці, у мене інтереси в Росії є, і я насправді нікуди не збираюся».

Друга складова. В. Путін підкреслював, що Росія намагається не втручатися у внутрішньополітичні процеси в Україні, але його турбує ситуація в цій країні, в тому числі економічна. За його даними, доходи людей в Україні знизилися більше, ніж у Росії, пенсії низькі, а плата за газ, холодну і гарячу воду навпаки зростає. Він, відзначив, що з повагою ставиться до українського народу, до спільної історії, спільної віри і сподівається, що колись цей період у житті й в історії України і українського народу закінчиться.

Аналіз цих телепередач свідчить, що для Президента Росії В. Путіна немає невідгідних питань, він не уникає їх обговорення, а навпаки намагається максимально використати ефір, щоб розставити акценти так, як це вигідно йому, російській владі. У цих передачах В. Путін надав свою інтерпретацію подій у Криму, на південному сході України, оцінку мінських переговорів. У всіх висловлюваннях В. Путіна щодо України, які прозвучали в проаналізованих телепередачах, є такі складові: перша – Україна, в якій В. Путін чітко розмежує владу України та народ України; друга – роль Росії у політичних процесах в Україні, де Росія не розділяється на владу і народ і, як правило, позначається словом «ми».

У його інтерпретації Україна – це держава, в якій двічі відбулися антиконституційні перевороти – Помаранчева революція і Революція гідності. Після останньої, за його словами, незаконна влада порушувала права людей, в тому числі, застосовуючи безпідставні ув'язнення та зброю проти мешканців України. Населення, особливо російськомовне, страждало від незаконних дій цієї влади, а тому змушене було просити Росію про допомогу. Росія презентувалася як держава, яка не хоче втручатися у внутрішні справи України, але оскільки на території України мешкають росіяни і російськомовні громадяни, що опинилися там у результаті історичної несправедливості, то російська влада не може залишатися осторонь.

Росія, в уявленні В. Путіна, – це держава, яка хоч і має свої проблеми, та, попри все, завжди чим може допомагає Україні. Серед причин для допомоги, які публічно висловлював В. Путін, можна виокремити такі: 1) проживання на території України росіян і російськомовних громадян, яких Росія зобов'язана захищати; 2) братній для росіян український народ також треба захищати, бо у росіян і українців спільна історія, релігія і взагалі це єдиний народ, який не треба розділяти; 3) економічні інтереси (на переконання В. Путіна, в Україні і Росії була вигідна спільна інфраструктура, енергетика, фінансові й технологічні можливості, які необхідно відновлювати).

За твердженням В. Путіна, криза, яка розпочалася в Україні через договір з Євросоюзом, є рукотворною. В його розумінні це не цивілізаційний вибір, а інструмент для заміни влади. На відміну від народу України, якому В. Путін, за його словами, допомагає, представників влади України він, як правило, критикує. Особливо тих, хто позиціонує себе прихильником вступу України до Європейського Союзу. Зокрема, він дає негативну оцінку діяльності В. Ющенка, Ю. Тимошенка, П. Порошенка і позитивну або, принаймні, нейтральну тим, хто висловлюється за співпрацю з Росією, зокрема, В. Януковичу, В. Медведчуку.

У жодному офіційному документі не зазначені справжні цілі інформаційної політики Росії щодо України, але на основі аналізу чотирьох телепрограм ми можемо припустити, що вони є наступними: 1) подавати анексію Криму Росією і її зацікавленість південним сходом України як вимушені кроки російської влади по захисту інтересів і прав росіян та російськомовних мешканців цих територій; 2) акцентувати увагу, що у всьому, що відбувається на Донбасі, винні націоналісти, які на сьогодні становлять «київську владу»; 3) наголошувати на тому, що мінські домовленості не виконуються, бо їх не хоче виконувати «київська влада»; 4) дискредитувати владу в Україні, особливо тих її представників, які не підтримують зв'язків з російською владою; 5) підкреслювати значний спад в економіці України і показувати, що в Росії на тлі України все набагато краще; 6) формувати імідж Росії як держави, яка піклується про права народу України, який є дуже близьким для росіян; 7) розмивати громадянську ідентичність українців; 8) нагадувати історичні періоди, коли українці і росіяни мешкали в межах одного державного утворення.

Значну роль у кремлівській гібридній війні, на думку українських науковців О. Власюка і С. Кононенка, «відіграють як приховано «підготовувани», так і відверто «утримувани» засоби масової інформації» [19, с. 16]. Український науковець С. Бондаренко показує, що для захисту своїх інтересів російська влада використовує також програми і проекти громадської дипломатії, що представлені у багатьох країнах світу. Зокрема, у 2014

році: Фонд «Рускій мір» налічував 95 центрів у 43 країнах світу та 136 кабінетів у 53 країнах; Агенція «Росспівробітництво» – 59 центрів науки і культури та 18 представників у складі дипломатичних місій у 77 країнах; Міжнародне інформаційне агентство «Росія сьогодні» – 40 представництв у світі. ІТАР-ТАРС має 68 зарубіжних представництв у 63 країнах світу, а телевізійна мережа RT здійснює трансляцію більш ніж у 100 країнах [20, с. 112-121]. Також з метою захисту національних інтересів Росії або точніше того, що російська влада називає національними інтересами, активно використовуються соціальні мережі.

За допомогою потужної інформаційної мережі у світі Росія з 2013 року намагається переконати міжнародну спільноту, що порушення територіальної цілісності України зумовлено захистом російськомовних осіб. З цією метою Росія поширила інформацію про існування в Україні «хунти неофашистів-бандерівців», які переслідують російськомовних осіб. Проаналізувавши інформацію про Україну в західних інформаційних ресурсах, український науковець М. Кармазіна приходить до висновку, що найбільшою загрозою Україні ззовні і зсередини є путінізм [21, с. 32]. На переконання колективу авторів Національного інституту стратегічних досліджень, «режим Путіна побудований на реконструкції радянської імперської моделі», а «консолідація суспільства навколо лідера стала рекордною ... головним чином, на основі створення образу «зовнішнього ворога» [22, с. 77, 62]. Зовнішня експансія, на думку колективу авторів, є органічною складовою імперського реваншу. Українські науковці В. Горбулін, О. Власюк, С. Кононенко вважають, що прагнення Росії змінити баланс сил на свою користь «відбувається в когнітивних межах реалістських теоретико-методологічних уявлень про міжнародну політику як боротьбу за владу». Натомість «Україна опинилася на перетині ліній глобальних і регіональних силових взаємодій і стала не лише учасником, а й індикатором їх інтенсивності» [23, с. 38].

Для з'ясування інформаційної політики Польщі щодо України аналогічно скористаємося сайтом Президента Республіки Польща. Відповідно до Конституції Республіки Польща, репрезентантом держави у зовнішніх відносинах є Президент Республіки Польща (ст. 133), хоча далі зазначається, що у сфері закордонної політики Президент повинен співпрацювати з Головою Ради Міністрів і відповідним міністром. У Польщі немає такої щорічної телепередачі, під час якої президент у прямому ефірі відповідав би на запитання, які турбують населення, відтак аналізувалися публічні виступи і звернення Президента Республіки Польща, а точніше двох Президентів Республіки Польща – Б. Коморовського та А. Дуди, оскільки у досліджуваній період у Польщі відбулися президентські вибори (2015 р.).

Проаналізовано звернення Б. Коморовського до Національних зборів (4 червня 2014 року), виступ Б. Коморовського у Верховній Раді України (9 квітня 2015 року), виступ А. Дуди на прес-конференції в Києві під час його першого офіційного візиту до України (15 грудня 2015 року), виступ А. Дуди під час візиту Президента України П. Порошенка до Польщі (2 грудня 2016 року), лист А. Дуди щодо вшанування пам'яті жертв злочину на Волині (11 липня 2017 року), інтерв'ю А. Дуди для радіопроеграми «Siódma9» (10 листопада 2017 року), виступ А. Дуди на прес-конференції в Харкові під час офіційного візиту до України (13 грудня 2017 року).

4 червня 2014 року Президент Республіки Польща Б. Коморовський звернувся з посланням до Національних зборів [24]. Разом із досягненнями він назвав виклики, які постали перед Польщею, в тому числі – кризу в Україні. «Ситуація на Сході піддається дестабілізації, виявила вже старі й нові виклики. Імперські амбіції, застосування сили, ігнорування міжнародного порядку, порушення прав людини за нашим східним кордоном є викликом для нашої польської солідарності та, насамперед, для посиленої турботи про безпеку». Він відзначає, що події в Україні показують: сучасні загрози мають неklasичний, гібридний характер, відтак з метою підвищення стратегічної стійкості Польщі до агресії важливо об'єднати зусилля по зміцненню і невійськової безпеки. На його переконання, російсько-український конфлікт викликає занепокоєння щодо безпеки цілого регіону – Центрально-Східної Європи. «Незмінно для нашої польської безпеки розвитку важливе значення має незалежність, розвиток та орієнтація на Захід нашого сусіда, яким є і буде Україна».

9 квітня 2015 року Президент Республіки Польща виступив у Верховній Раді України [25]. Виступаючи перед народними депутатами України, Б. Коморовський підкреслив багато схожостей між поляками і українцями, зокрема, навів слова з польського і українського гімнів, пісень, віршів, у яких йдеться про прагнення до свободи, незалежності. Згадав відомих українців, які мешкали в Польщі, поляків – в Україні, наголосив, що тисячі студентів з України приїхали на навчання до Польщі. Відзначив, що в минулому між українцями і поляками були й конфлікти, про результати яких треба дискутувати, але минуле не повинно ставати на заваді майбутньому. На його переконання, найкращим способом для пошани дідів і прадідів є «дії на користь Польщі й України, держав сильних і незалежних, поєднаних баченням майбутнього і доброго сусідства». Також наголосив, що треба пам'ятати про те, що «коли поляки і українці стають один проти одного, то завжди користується з цього хтось третій». Б. Коморовський відзначив діяльність польського руху «Солідарність» у проведенні важливих реформ у державі й висловив упевненість, що українці також зможуть

змінити свою державу. «Революція гідності, яка почалася із захисту європейського вибору України, показала, що українці однозначно висловлюються за європейські цінності» – зазначив Б. Коморовський. Він похвалив владу (президента, прем'єр-міністра, міністрів, парламент), яка, на його думку, розпочала глибокі реформи. Наголосив, що «Польща робить і зробить усе, щоб руку Україні подали також інші держави і народи вільного світу Заходу». Звернув увагу на те, що «Світ Заходу повинен зрозуміти, що буде безпечним лише тоді, коли безпечною буде Україна». Підкреслив, що український народ є дуже близьким до польського народу і закликав подати один одному руку і разом будувати європейське майбутнє для наступних поколінь поляків та українців. «За нашу і вашу свободу! Хай живе вільна, демократична та європейська Україна!» – такими словами закінчив свій виступ Б. Коморовський.

15 грудня 2015 року Президент Республіки Польща А. Дуда, перебуваючи з першим офіційним візитом в Україні, зазначив, що «Україна є великим стратегічним партнером Польщі» [26]. Також він підкреслив, що суверенність і незалежність України для Польщі є однією з ключових справ, і тому Польща з великою увагою стежить за виконанням мінських домовленостей. Президенти Польщі й України говорили про потребу інтенсифікувати діяльність президентського консультативного комітету, зокрема, з метою створення інституції діалогу. Остання повинна стати форумом для дискусії і встановлення взаємних стосунків з питань науки, культури і, перш за все, історії. А. Дуда сказав, що він «не має сумнівів, разом з паном президентом Порошенком, що встановлення гарного майбутнього і гарних польськоукраїнських взаємин також повинно засновуватися на історичній правді». Він зазначив, що Польща буде ділитися з Україною досвідом побудови демократичної, правової держави, підтримувати Україну в процесі децентралізації, зокрема, у виїздах представників української місцевої влади на консультації до представників польського місцевого самоврядування, підтримувати польських експертів. Також він звернув увагу на потребу покращення ситуації польських підприємців, активних на українському ринку.

02 грудня 2016 року, під час візиту Президента України П. Порошенка до Польщі, Президент Республіки Польща А. Дуда наголосив: «ми весь час з Україною» [27]. Він заявив, що Польща підтримує Україну в реалізації реформ: децентралізації, зміцнення місцевого самоврядування, боротьби з корупцією, створення системи правосуддя, модернізації української армії. А. Дуда висловив сподівання, що найближчим часом вдасться створити «інституцію доброго сусідства», яка повинна мати «неполітичний, історично-міжнародний» характер. Її метою повинно стати створення платформи для співпраці, «щоб пам'ятати про те, що було важке і страшне, але заодно у тому всьому показувати, що також були елементи добра і що те добро між нашими народами завжди було, а зокрема показувати тих, котрі це добро робили» – підкреслив А. Дуда.

Волинь, на його думку, «це не тільки історія, але, перш за все, ключ до польського і українського майбутнього, до нашої спільної свободи і добробуту завтра і післязавтра» [28]. 9 листопада 2017 року А. Дуда для Радіо Плюс прокоментував свою позицію щодо польсько-українських відносин [29]. «Історична політика також є важливою – і важко їй відмовити у правоті, бо історія та історична пам'ять впливають на те, які відносини є сьогодні. Впливають також на те, як формуються різного типу установи, впливають також на міжособистісні відносини. І мабуть ніхто, хто намагається розважливо дивитись на політику, не має сумнівів, що саме в цих міжнародних відносинах – буквально міжнародних, тобто між народами – правда має надзвичайно важливе значення». А. Дуда вважає, що майбутнє не може цілком абстрагуватися від історії. Для нього «правда у взаєминах між народами має фундаментальне значення» [30].

13 грудня 2017 року, під час чергового візиту до України, А. Дуда ще раз наголосив на важливості встановлення правди історичних подій, в основі яких повинні бути наукові дослідження, а не емоції. Висловив упевненість, що ці складні питання вдасться вирішити «в дусі добросусідства та гарної співпраці між нашими країнами, і, перш за все, гарної співпраці між нашими суспільствами» [31]. Першим кроком такої співпраці він назвав спільні дії щодо відновлення ексгумації і поміркованість у висловлюваннях щодо українсько-польської історії. Крім історичної політики А. Дуда виявив зацікавленість і висловив підтримку Україні в питаннях газопостачання та необхідності миротворчої місії ООН на Донбасі. «Ми дуже прагнемо, щоб війна в нашого сусіда, війна в Україні, закінчилася, щоб люди в Східній Україні могли повернутися до своїх домівок...» – відзначив А. Дуда [31].

Виходячи із офіційних публічних висловлювань Б. Коморовського та А. Дуди, цілі інформаційної політики президента Польщі є наступними: 1) підкреслити схожість боротьби за незалежність і демократію польського і українського народів (зокрема, йдеться про рух, а згодом профспілку «Солідарність» у Польщі та Помаранчеву революцію і Революцію гідності в Україні); 2) нагадати історичні періоди, коли поляки і українці мешкали на спільних територіях; 3) згадати видатних поляків, які мешкали в Україні та українців у Польщі, які вплинули на науку, культуру, загалом на розвиток цих країн; 4) підкреслити важливість історичної пам'яті для польсько-українських відносин.

Щодо останнього пункту позиції Б. Коморовського і А. Дуди дещо відрізняються. Б. Коморовський наголошував, що більше треба дбати про майбутнє – розвиток двох незалежних держав, їх добросусідські відносини. З минулого, на його думку, варто пам'ятати, що полякам і українцям не вигідно конфліктувати. А. Дуда натомість сказав, що для нього майбутнє тісно пов'язане з минулим. Останнє впливає на сучасні відносини, тому він вважає за необхідне приділяти увагу історичній політиці.

Хоча питання історичної пам'яті викликали багато суперечок між представниками польської і української влади, А. Дуда у своїх виступах протягом 2015 – 2017 років незмінно демонстрував підтримку Україні, зокрема в питаннях незалежності, територіальної цілісності, встановлення миру. Він відверто говорив, що така позиція зумовлена тим, що ситуація в Україні визначально впливає на стан безпеки у Європі, а відтак Польщі. Питання, пов'язані з українсько-польською історією, які значно актуалізувалися під кінець 2017 року, звісно ж дещо змінили закордонну політику Польщі, однак це вже тема окремого дослідження.

Політика Польщі щодо України активно аналізується експертами польських фондів. Виступи учасників заходів, організованих Фондом імені Стефана Баторія у жовтні 2015 року, присвячених питанням політики безпеки Польщі й України, свідчать, що висловлювання президента Польщі зумовлені аудиторією перед якою він виступає. Учасники відзначили, що під час сімдесятої сесії Генеральної Асамблеї ООН президент А. Дуда «не згадав Росію» (А. Гетьманчук), «українці не почули, щоб речі були названі по імені, щоб ворога названо ворогом» (В. Горбач) [32, с. 16, 50]. Експерт Фонду імені Казимира Пуласького М. Лелонек звертає увагу, що зовнішня політика Польщі щодо України зумовлена внутрішніми і зовнішніми чинниками. Одним із негативних внутрішніх чинників він вважає «використання історії для потреб поточної внутрішньої політики і як інструменту в зовнішній політиці (спрямованого однак в основному на використання внутрішнього споживача), що особливо небезпечно в епоху інформаційної і психологічної війни з боку Російської Федерації» [33, с. 2]. Серед головних концептуальних помилок політики Польщі щодо України експерт називає «відсутність координації дій у інформаційному просторі» [33, с. 3-5].

Проаналізувавши публічні висловлювання президентів Росії і Польщі щодо України у 2014 – 2017 роках, можна знайти деякі схожості й відмінності. Наприклад, російський президент, як правило, згадує Україну і роль Росії в питаннях, пов'язаних з Україною, а польські президенти, зазвичай, говорять про Польщу і Україну, акцентуючи увагу на польсько-українських відносинах. Російська влада в особі її президента поділяє Україну на владу і народ (влада погана, а народу треба допомогти), а для польської влади, принаймні до недавнього часу, у офіційних виступах президентів йшлося про Україну як про єдине ціле (народ і влада, яку цей народ обрав). Крім геополітичного інтересу Росії і Польщі до України, від російської влади найчастіше можна почути про її економічні інтереси в Україні, а від польської – про питання безпеки (залежність безпеки Польщі і Європи в цілому від ситуації в Україні). Російська влада винними у погіршенні російсько-українських відносин називає українських націоналістів. Польська влада нещодавно також актуалізувала питання діяльності українських націоналістів у першій половині ХХ століття і саме це питання останнім часом було покладено в основу сучасних польсько-українських відносин.

Співставлення теоретичних визначень поняття «інформаційна політика», які були наведені на початку розвідки, і практичних аспектів, з'ясованих у процесі аналізу публічних висловлювань президентів двох держав у 2014 – 2017 роках, дає змогу сформулювати ще один висновок. Інформаційна політика польського президента більше відповідає визначенню – оприлюднення офіційної позиції президента держави, інформування суспільства про цілі і плани діяльності, намагання отримати суспільну підтримку. Натомість інформаційна політика російського президента, а точніше – інформаційна геополітика, більше зорієнтована на застосування технологій інформаційно-психологічного впливу на індивідуальну і масову свідомість з метою формування необхідної громадської думки, поведінки, які будуть відповідати цілям, визначеним владою.

1. Попов В. Д. Государственная информационная политика: состояние и проблемы формирования. *Массовые информационные процессы в современной России: очерки / отв. ред. А. В. Шевченко*; Рос. акад. гос. службы при Президенте РФ. Москва: Изд-во РАГС, 2002. С. 8–30.
2. Манойло А. В. Государственная информационная политика в особых условиях: монография. Москва: МИФИ, 2003. 388 с.
3. Мистюков В. В. Информационная политика современной России в контексте формирующегося гражданского общества: автореф. дис. ... канд. полит. наук: 23.00.02. Москва, 2012. 23 с.
4. Лихтин А. А., Ковалев А. А. Теоретические аспекты понятия «информационная политика» и особенности ее реализации в современной российской общественно-политической реальности. *Управленческое консультирование*. 2017. № 1. С. 29–36.
5. Fleszer D. Rola polityki informacyjnej w zarządzaniu jednostką samorządu terytorialnego. *Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Humanitas. Zarządzanie*. 2015. № 3. S. 187–203.
6. Szostok P. Współczesna prasa samorządowa w województwie śląskim. Analiza prasoznawczo-politologiczna wybranych tytułów. *Rozprawa doktorska*. Katowice, 2009. 500 s. URL: <http://www.sbc.org.pl/Content/12048/doktorat2932.pdf> (дата звернення: 2.09.2017).
7. Szczegielniak M. Polityka informacyjna urzędów centralnych w Polsce na przykładzie wykorzystania Internetowych kanałów przekazu informacji. *Polityka i społeczeństwo*. 2016. № 4 (14). S. 69–81.

8. Dobek-Ostrowska B., Wiszniowski R. Teoria komunikowania publicznego i politycznego. Wprowadzenie. Wrocław: Astrum, 2007. 243 s.
9. Інформаційна складова державної політики та управління: монографія / С. Г. Соловійов та ін.; заг. ред. Н. В. Грицяк; Нац. акад. держ. упр. при Президентіві України, каф. інформ. політики та електрон. урядування. Київ: КІС., 2015. 320 с.
10. Кармазіна М. Громадянські ідентичності в Україні в контексті зовнішньополітичних впливів. *Політичні механізми формування громадянської ідентичності в сучасному українському суспільстві*: кол. монографія. Київ: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2014. С. 258–286.
11. Російська «гібридна» агресія в Україні та Європі: позиції і оцінки експертів. *Національна безпека і оборона*. 2016. № 9–10. С. 38–44.
12. Світова гібридна війна: український фронт: монографія / за заг. ред. В. П. Горбуліна. Київ: НІСД, 2017. 496 с.
13. Валюшко І. Російський вплив на сучасні відносини України та Польщі. *Сучасні українсько-польські відносини: погляд експертів*: зб. аналітичних матеріалів / упоряд. В. Бусленко. Луцьк: Вежа-Друк, 2017. Вип. 2. С. 83–89.
14. Об утверждении Доктрины информационной безопасности Российской Федерации: Указ Президента Российской Федерации № 646 от 05.12.2016 г. URL: <http://kremlin.ru/acts/bank/41460> (дата звернення: 5.09.2017).
15. Прямая линия с Владимиром Путиным, 17.04.2014 г. URL: <http://kremlin.ru/events/president/news/20796> (дата звернення: 7.09.2017).
16. Прямая линия с Владимиром Путиным, 16.04.2015 г. URL: <http://kremlin.ru/events/president/news/49261> (дата звернення: 14.09.2017).
17. Прямая линия с Владимиром Путиным, 14.04.2016 г. URL: <http://kremlin.ru/events/president/news/51716> (дата звернення: 21.09.2017).
18. Прямая линия с Владимиром Путиным, 15.06.2017 г. URL: <http://kremlin.ru/events/president/news/54790> (дата звернення: 28.09.2017).
19. Власюк О. С., Кононенко С. В. Кремлівська агресія проти України: роздуми в контексті війни: монографія. Київ: НІСД, 2017. 304 с.
20. Бондаренко С. В. Інформаційний напрям політики захисту національних інтересів держав: дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02. Вінниця, 2017. 244 с.
21. Кармазіна М. Оцінки західними інформаційними ресурсами загроз і перспектив України. *Виклики й інтеграційні перспективи України в контексті російської агресії в Криму та Донбасі*: аналіз оцінок зарубіжних аналітиків і експертів. Київ: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2017. С. 5–39.
22. Режим Путіна перед викликами часу: аналітична доповідь / за заг. ред. М. М. Розумного. Київ: НІСД, 2017. 84 с.
23. Горбулін В. П., Власюк О. С., Кононенко С. В. Україна і Росія: дев'ятий вал чи Китайська стіна. Київ: НІСД, 2015. 132с.
24. Ośędzie Prezydenta RP przed Zgromadzeniem Narodowym, 4 czerwca 2014. URL: <http://www.prezydent.pl/archiwum-bronislawa-komorowskiego/aktualnosci/wypowiedzi-prezydenta/wystapienia/art,198,oredzie-prezydenta-rp-przedzgromadzeniem-narodowym.html> (дата звернення: 5.10.2017).
25. Wystąpienie Prezydenta RP w Radzie Najwyższej Ukrainy, 9 kwietnia 2015. URL: <http://www.prezydent.pl/archiwumbronislawa-komorowskiego/aktualnosci/wypowiedzi-prezydenta/wystapienia/art,223,wystapienie-prezydenta-rp-w-radzienajwyzszej-ukrainy.html> (дата звернення: 12.10.2017).
26. Ukraina jest wielkim strategicznym partnerem Polski, 15 grudnia 2015. URL: <http://www.prezydent.pl/aktualnosci/wizyty-zagraniczne/art,41,drugi-dzien-wizyty-na-ukrainie.html> (дата звернення: 19.10.2017).
27. Prezydent Andrzej Duda: Cały czas stoimy przy Ukrainie, 2 grudnia 2016. URL: <http://www.prezydent.pl/aktualnosci/wypowiedzi-prezydenta-rp/wystapienia/art,124,duda-caly-czas-stoimy-przy-ukrainie-poroszenko-polska-strategicznympartnerem.html> (дата звернення: 26.10.2017).
28. List prezydenta Andrzeja Dudy upamiętniający ofiary Zbrodni Wołyńskiej, 11 lipca 2017. URL: <http://www.prezydent.pl/aktualnosci/wypowiedzi-prezydenta-rp/inne/art,429,list-prezydenta-andrzeja-dudy-upamietniajacy-ofiaryzbrodni-wolynskiej.html> (дата звернення: 07.11.2017).
29. Prezydent dla Radia Plus: Chcę, by dobra zmiana służyła polskiemu społeczeństwu, 9 listopada 2017. URL: <http://www.prezydent.pl/aktualnosci/wypowiedzi-prezydenta-rp/wywiady/art,124,prezydent-dla-radia-plus-chce-by-dobra-zmianasluzyla-polskiemu-spoleczenstwu.html> (дата звернення: 09.11.2017).
30. Polacy oceniają, czy jestem odważnym prezydentem, 10 listopada 2017. URL: <http://www.prezydent.pl/aktualnosci/wypowiedzi-prezydenta-rp/wywiady/art,126,polacy-ocenia-czy-jestem-odwaznym-prezydentem.html> (дата звернення: 10.11.2017).
31. Wypowiedź Prezydenta RP dla mediów po spotkaniu z Prezydentem Ukrainy w Charkowie. 13 grudnia 2017. URL: <http://www.prezydent.pl/aktualnosci/wypowiedzi-prezydenta-rp/wystapienia/art,337,wypowiedz-prezydenta-rp-dla-mediowpo-spotkaniu-z-prezydentem-ukrainy-w-charkowie.html> (дата звернення: 20.12.2017).
32. Політика безпеки. Польща. Україна / за ред. Т. Горбовського, П. Косєвського; Фондація ім. Стефана Баторія. Варшава, 2015. 184 с. URL: http://www.batory.org.pl/upload/files/Programy%20operacyjne/Otwarta%20Europa/Polityka%20bezpieczenstwa_Polska_Ukraina_wersja%20ukrainska.pdf (дата звернення: 22.12.2017).
33. Lelonek A. Główne błędy polskiej polityki zagranicznej wobec Ukrainy. Komentarz Międzynarodowy Pułaskiego. 08.10.2016. 11 с. URL: https://pulaski.pl/wp-content/uploads/2015/02/Pulaski_Policy_Papers_Nr_24_16.pdf (дата звернення: 26.12.2017).